

УДК 58(477.46-21)

Т. В. Мамчур, М. І. Парубок, М. М. Фіткаленко  
Уманський національний університет садівництва  
вул. Інститутська, 1, м. Умань, Черкаська обл., 20301, Україна  
e-mail: [mamchur-tv@ukr.net](mailto:mamchur-tv@ukr.net), ORCID 0000-0001-9320-814X  
e-mail: [m.parubok69@gmail.com](mailto:m.parubok69@gmail.com), ORCID 0000-0002-7228-4669  
e-mail: [marifigol1957@gmail.com](mailto:marifigol1957@gmail.com) ORCID 0009-0006-2845-8605

## **ПАМ'ЯТІ УМАНСЬКОГО БОТАНІКА ВАКАР ТЕТЯНИ БОРИСІВНИ (01.11.1943–10.05.2010)**

*У статті, за архівними матеріалами, наведено біографічні дані уманського ботаніка, кандидата сільськогосподарських наук, доцента, завідувача кафедри ботаніки Уманського сільськогосподарського інституту (нині Уманський національний університет садівництва) Тетяни Борисівни Вакар (01.11.1943–10.05.2010 рр.).*

*Висвітлено життєвий, науковий і педагогічний шлях Т. Б. Вакар, яка зробила вагомий внесок у розвиток наукової та навчальної роботи кафедри ботаніки. Сфера наукових інтересів – ботаніка. Любов до рослин ще з дитинства її прививав батько – доктор біологічних наук, професор Борис Анатолійович Вакар. Він пов'язав своє життя з наукою ботанікою, обіймав посаду завідувача кафедри та передавав свій досвід і доньці, яка пройшла свій шлях від асистента до доцента працюючи з ним у сільськогосподарських інститутах. Вона зростала як педагог, науковець, а практична діяльність збагатила багаж знань у вивченні флори, які вона передавала своїм студентам.*

*Численні переїзди родини сприяли ознайомленню флори місцевості тих країн, де вони оселялися. Зміна флори, нові види, їх вивчення та визначення примножили фаховий рівень науковиці. В Україні вона стала остаточним осередком життя, а місцеві види рослин і міста, його околиць та дивовижний дендрологічний склад дендропарку «Софіївки», який розташований поруч з Уманським сільськогосподарським інститутом її вабив, зачаровував, надихав.*

*Основною діяльністю Т. Б. Вакар була педагогічна діяльність, яка її повністю поглинала. Лекції, лабораторні заняття, польові практики доцента відзначалися високофаховою науковою й викладацькою майстерністю. Впродовж багатьох років разом із студентами вона здійснювала ботанічні екскурсії, вивчала місцеву флору.*

*Відмітимо, за спогадами колег та студентів Тетяну Борисівну характеризують, як висококваліфікованого ботаніка, чуйного викладача, завжди була віддана своїй справі. Вміння та навички теоретичного і практичного матеріалу вона пов'язувала із сільськогосподарським виробництвом, постійно підвищувала свій фаховий рівень.*

*Наукова-педагогічна діяльність Тетяни Борисівни в Умані на посаді завідувача кафедри ботаніки дозволила зміцнити матеріально-технічну*

*базу, поповнити колекції рослин ботанічного розсадника та гербарію (УМ), які нині продовжують свою діяльність і є науково-навчальною спадщиною університету. Вона завжди була толерантна, дисциплінована, вимоглива до себе і своїх колег, користувалася авторитетом серед колег і студентів.*



*Ключові слова: Т. Б. Вакар, науковець, викладач, завідувачка, ботанік.*

10 травня 2010 року на 96 році життя пішла у засвіти уманський ботанік Тетяна Борисівна Вакар, кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри ботаніки Уманського сільськогосподарського інституту. Життєвий шлях Т. Б. Вакар було обрано та збережено до кінця життя відданої своєї улюбленої справи – ботаніки.

Народилася Тетяна Борисівна 1 листопада 1914 р. у селі Велика Липовиця Тамбовської області, у сім'ї службовців. У 1924 р. з родиною переїхала до міста Омськ. Відмінне завершення навчання у школі 1931 р. сприяло вступу до Томського державного університету на біологічний факультет. У 1937 р. після закінчення навчання отримала диплом з відзнакою та вступила до аспірантури за спеціальністю «Фізіологія і хімія рослин». Саме її батько, Борис Анатолійович Вакар, доктор біологічних наук, професор, науковець у галузі ботаніки привив доньці любов до науки ботаніки. У зв'язку з роботою батька, родина була вимушена переїздити у 1938 р. до Ленінградського сільськогосподарського інституту. Тетяна Борисівна працювала на посаді мікробіолога на вітамінному заводі до 1941 р., який було евакуйовано. Згодом вона почала працювати в батька в інституті на посаді старшого лаборанта, асистента кафедри ботаніки. У важкі роки війни 1942 р. інститут і працівники були евакуйовані до Пермського сільськогосподарського інституту. До міста Тетяна Борисівна разом із родиною повернулася лише після його звільнення у 1944 р.

У 1945 р. стан здоров'я батька Тетяни Борисівни погіршився і лікарі порадили переїхати до міста Горки (Білорусія), де вони обоє влаштувалися на кафедру ботаніки Білоруського с.-г. інституту. У навчальному закладі вона продовжила свою науково-педагогічну діяльність на кафедрі спочатку асистентом, згодом старшим викладачем. На базі навчального закладу Тетяна Борисівна нарешті змогла захистити кандидатську дисертацію й отримати науковий ступінь кандидата сільськогосподарських наук. Вона читала курс ботаніки на зоотехнічному факультеті. Тут же її доля зводить із майбутнім чоловіком – Кавцевичем Сергієм Миколайовичем. Із-за вимушених обставин у 1949 р. подружжя переїздить до міста Новочеркаськ, Ростовської області. Педагогічну діяльність Тетяна Борисівна продовжила у Новочеркаському зооветеринарному інституті, її було обрано за конкурсом на посаду в. о. доцента кафедри ботаніки (1949-1950 рр.). Студентам зоотехнічного, ветеринарного факультетів вона читала лекції, проводила лабораторно-практичні заняття, навчальну практику прививаючи любов до рослин.

З вересня 1950 р. Т. Б. Вакар здійснила переїзд в останнє за своє життя до України, в місто Умань, Черкаської області. Науково-педагогічну діяльність Тетяна Борисівна до останніх років свого життя продовжила уже в Уманському с.-г. інституті спочатку на посаді асистента, доцента (з 1951 р., який підтверджено атестатом) та завідувачкою кафедри ботаніки (з вересня 1962 р.). В перші дні перебування в Умані, за спогадами її доньки Наталії, Тетяна Борисівна відвідала дендропарк «Софіївка» (нині Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України) для ознайомлення з місцевою флорою.

У спогадах студентів Т. Б. Вакар згадується, як висококваліфікований ботанік, чуйний викладач, завжди віддана своїй справі. Подання теоретичного і практичного матеріалу вона вміло пов'язувала із сільськогосподарським виробництвом.

Перебуваючи на посаді завідувача кафедри ботаніки, 1962-1979 рр., Тетяна Борисівна внесла вагомий вклад у розвиток наукової та навчальної роботи кафедри. Матеріально-технічна база у 1966 р. кафедри поповнилася мікроскопами, діапроекторами та іншим обладнанням. Кафедра стала однією із перших в інституті, де було здійснено розробку методик програмного вивчення курсу ботаніки та ведення аудиторного заняття із застосуванням технічних засобів і програмного забезпечення. Цьому вона завдячує своєму чоловікові, викладачу кафедри механізації, який допоміг розробити механізовані планшети, з метою безмашинного контролю знань. Вони були змонтовані з двох електроцифрових тренажерів: один зі змінною програмою, а другий – великий тренажер з систематики квіткових рослин.

Тетяна Борисівна завжди була толерантна, дисциплінована, вимоглива до себе і своїх колег, користувалася авторитетом серед колег і студентів, завжди підвищувала свій фаховий рівень.

Завдяки чуйному контролю Тетяни Борисівни були збережені історичні колекції гербарію Уманського національного університету садівництва (УМ). Необхідно зазначити, що поповнення фондів гербарними зборами було здійснено разом зі студентами під час експедиційних маршрутів під час вивчення флори Умані, професійно визначено та оформлено.

Наукова робота Т. Б. Вакар була пов'язана з криптологією, вона досліджувала мейоз диплоїдних і поліплоїдних форм зернових злаків; вивчала бур'яни польових культур у співпраці з кафедрою агрохімії і ґрунтознавства, а в останні роки вивчала проблеми вищої школи за темою: «Використання технічних засобів і наочних матеріалів у навчальному процесі». Результати досліджень було висвітлено у наукових працях, методичних рекомендаціях.

Під її керівництвом доглядався та поповнювався новими рослинами й колекційний ботанічний розсадник, де викладачі та студенти проводили науково-дослідну роботу, описували фенологічні спостереження, збирали гербарні зразки, оприлюднювали у дипломних роботах.

Куратор ботанічного розсадника М. І. Парубок і куратор гербарію (УМ) Т. В. Мамчур продовжують підтримувати роботу Т. Б. Вакар з утримування

колекцій, які кожного року поповнюються й слугують пам'яттю про вченого-ботаніка.

Студенти Т. Б. Вакар стали відомими науковцями, доцентами та професорами, які й донині працюють у начальному закладі та з теплими словами згадують її як порядну, виховану, толерантну, інтелігентну особистість. Вона вміло прививала знання та любов до рослин.

Навчальний заклад підтримує історичну традицію ведення календарних пам'ятних дат, які приурочені до дня народження науково-педагогічних працівників ЗВО, висвітлює їх вклад у розвиток науки та навчального закладу. До роботи залучають студентів для проведення конференцій, круглих столів, приурочених пам'ятним дням. У 2024 році Тетяні Борисівні виповнилося б 110 років. Тому, з нагоди 180-річчя навчального закладу колектив кафедри біології та бібліотеки університету провели круглий стіл «У серцях вихованців назавжди» у рамках проєкту «Імена великих і незнаних», який був приурочений роковинам Тетяни Борисівни Вакар. Запрошені її учні та студенти першокурсники, які вивчають дисципліну ботаніку, вони пізнали історичну спадщину навчального закладу та внесок відомого науковця-ботаніка.

Похована Т. Б. Вакар на кладовищі «Софіївська Слобідка» міста Умані. Світла пам'ять про неї завжди буде у наших серцях.

Використана література

1. Біля витоків ботанічного розсадника Уманського національного університету садівництва : монографія / авт.-упоряд. Т. В. Мамчур, Г. А. Чорна, М. І. Парубок, О. В. Свистун, Н. В. Михайлова; за ред. д-ра с.-г. наук В. П. Карпенка. – Умань: Видавець Сочінський М. М. 2023. 447 с.
2. Мамчур Т. В., Карпенко В. П., Парубок М. І., Свистун О. В. Вчені-ботаніки Уманського національного університету садівництва та їх наукові дослідження (1844-2016) : монографія (присвячується 95-річчю створення кафедри ботаніки) [за ред. В. П. Карпенка]. Умань: ВПЦ «Візаві» 2017. 280 с., іл.
3. Мамчур Т. В., Парубок М. І., Свистун О. В. Пам'яті Тетяни Борисівни Вакар (до 100-річчя від дня народження). *Перспективи розвитку лісового і садово-паркового господарства*: Четверті Анненковські читання (м. Умань, 3-4 жовтня 2019). Умань : Видавець Сочінський М. М., 2019. 180–184.

## References

1. Bilia vytokiv botanichnoho rozsadnyka Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva : monohrafiia / avt.-uporiad. T. V. Mamchur, H. A. Chorna, M. I. Parubok, O. V. Svystun, N. V. Mykhailova; za red. d-ra s.-h. nauk V. P. Karpenka. – Uman: Vydavets Sochinskyi M. M. 2023. 447 s. [in Ukrainian]
2. Mamchur T. V., Karpenko V. P., Parubok M. I., Svystun O. V. Vcheni-botaniky Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva ta yikh naukovy doslidzhennia (1844-2016): monohrafiia (prysviachuietsia 95-richchiu stvorennia kafedry botaniky) [za red. V. P. Karpenka]. Uman: VPTs «Vizavi» 2017. 280 s., il. [in Ukrainian]

3. Mamchur T. V., Parubok M. I., Svystun O. V. Pamiati Tetiany Borysivny Vakar (do 100-richchia vid dnia narodzhennia). Perspektyvy rozvytku lisovoho i sadovo-parkovoho hospodarstva : Chetverti Annenkovski chytannia (m. Uman, 3-4 zhovtnia 2019). Uman : Vydavets Sochinskyi M. M., 2019. 180–184. [in Ukrainian]

IN MEMORY OF UMAN BOTANIST VAKAR TETYANA BORYSIVNA  
(01.11.1943–10.05.2010)

*T.V. Mamchur, M. I. Parubok, M. M. Fitkalenko*

Uman National University of Horticulture

The article, based on archival materials, presents biographical data of Tetiana Borysivna Vakar, a botanist from Uman, Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Botany at the Uman Agricultural Institute (now Uman National University of Horticulture) (01.11.1943-10.05.2010).

The article highlights the life, scientific and pedagogical path of T. B. Vakar, who made a significant contribution to the development of scientific and educational work of the Department of Botany. Her field of research interests is botany. The main activity of T. B. Vakar was teaching, which completely absorbed her. The lectures, laboratory classes, and field practices of the associate professor were characterized by highly professional scientific and teaching skills. For many years, together with her students, she made botanical excursions and studied the local flora.

According to the memoirs of her colleagues and students, Tetiana Borysivna was characterized as a highly qualified botanist, a sensitive teacher, and always devoted to her work. She associated her theoretical and practical skills with agricultural production and constantly improved her professional level.

Tetiana Borysivna's scientific and pedagogical activity in Uman as the head of the Department of Botany allowed her to strengthen the material and technical base, replenish the plant collections of the Botanical Nursery and Herbarium (UM), which are now continuing their activities and are the scientific and educational heritage of the university. She has always been tolerant, disciplined, demanding of herself and her colleagues, and respected by her colleagues and students.

*Key words:* T. B. Vakar, scientist, teacher, head of the department, botanist.